Kniha: Na západní frontě klid (Remarque)

Předmět: Český jazyk – rozbor díla

Přidal(a): mrtaf+

Erich Maria Remarque (1898 – 1970)

- Významný německý spisovatel a pacifista, jeden z nejznámějších představitelů tzv. ztracené generace.
- Vlastním jménem Erich Paul Remark. Prostřední jméno Maria přijal později na památku své zesnulé matky; změnil si i pravopis příjmení na francouzsky znějící Remarque.
- Sám se účastnil 1. světové války – v 18 letech odešel dobrovolně na frontu, kde byl ovšem po několika týdnech vážně zraněn a zbytek války prožil po lazaretech.
- Jeho literární úspěch je založen na napínavém ději, nesmírně účinné psychologické charakteristice postav, upřímné lidskosti a silném antimilitaristickém postoji.
- Kvůli svému vytrvalému pacifistickému postoji se po nástupu fašismu v Německu dostal na listinu zakázaných autorů – v roce 1933 byly jeho knihy veřejně páleny nacisty (s odůvodněním, že literárně zrazuje německé vojáky) a byl zbaven německého občanství.
- Před nacismem emigroval do Švýcarska a následně v roce 1939 do Spojených států amerických, kde získal americké občanství a zařadil se mezi celosvětově uznávané literáty. Byl dokonce navržen na Nobelovu cenu za literaturu.

Díla:

- **Na západní frontě klid** – jeho nejznámější román, zosobnění ztracené generace.
- **Cesta zpátky** – volné pokračování románu **Na západní frontě klid**. Vypráví o problémech přeživších vojáků (např. Tjadena), kteří se vrátili z války a nedokážou se začlenit do normálního mírového života.
- **Tři kamarádi** – román o síle přátelství a tragické lásce v chudém, inflací zmítaném meziválečném Německu.

- **Vítězný oblouk** – příběh německého emigranta, lékaře Ravica, skrývajícího se v Paříži před druhou světovou válkou.
- **Jiskra života** – dílo věnované památce jeho sestry, která byla popravena nacisty; odehrává se v koncentračním táboře.
- Další díla: **Nebe nezná vyvolených**, **Černý obelisk**, **Miluj bližního svého**.

Literárně-historický kontext

- Román **Na západní frontě klid** vycházel nejprve časopisecky v roce 1928 a knižně byl vydán roku 1929 jako přímá a šokující reakce na hrůzy 1. světové války. Literárně se řadí do světové meziválečné literatury.

Světová literatura 1. poloviny 20. století a Ztracená generace:

- Období po první světové válce bylo poznamenáno obrovským traumatem a rozčarováním. Spisovatelé se snažili zachytit nesmyslnost války a ukázat, jaký dopad měla na psychiku obyčejných lidí.
- V literatuře se výrazně profiluje tzv. **ztracená generace**. Tento pojem (zavedený americkou spisovatelkou Gertrudou Steinovou) označuje primárně americké, ale přeneseně i evropské autory narozené kolem roku 1900, kteří odešli bojovat do zákopů přímo ze školních lavic.
- Ačkoliv mnozí z těchto vojáků válku fyzicky přežili, vrátili se vnitřně a psychicky zničení. Ztratili své iluze, ideály, mládí i schopnost milovat, a bylo pro ně téměř nemožné se znovu začlenit do běžné společnosti, která jejich hrůzám nerozuměla.

Další autoři tohoto období a příklady jejich děl:

- **Ernest Hemingway** – **Sbohem, armádo!**, **Komu zvoní hrana**, **Stařec a moře** (americký zástupce ztracené generace).
- **Francis Scott Fitzgerald** – **Velký Gatsby** (kritika amerického snu a povrchnosti doby, tzv. jazzový věk).
- **Romain Rolland** – **Petr a Lucie** (francouzská protiválečná novela).

- **Jaroslav Hašek** – **Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války** (satirický a humorný pohled na absurditu války).
- **John Steinbeck** – **O myších a lidech**.

Rozbor: Na západní frontě klid (1929)

Základní charakteristika:

- **Literární forma:** próza (souvislý vyprávěný text v odstavcích).
- **Literární druh:** epika (text má jasný děj a příběh).
- **Literární žánr:** protiválečný (pacifistický) historický román (rozsáhlé dějové dílo s množstvím postav).

Hlavní téma:

- Subjektivní pohled obyčejného řadového vojáka v zákopech na syrovou realitu 1. světové války, její absolutní nesmyslnost a postupné umírání celé jedné mladé generace.

Motivy:

- Přátelství na život a na smrt, zoufalství, strach, ztráta ideálů a iluzí, probuzení zvířecích pudů, všudypřítomná snaha přežít, zranění, smrt, hlad, nesmyslný vojenský dril a neschopnost návratu do civilního života.

Hlavní myšlenka:

- Dílo brutálně demaskuje a odsuzuje válku. Zobrazuje deformaci lidství, kdy je voják nucen zabíjet lidi, ke kterým nic necítí a nemá důvod je nenávidět.
- Slouží jako tvrdá kritika lživé propagandy a tehdejších autorit (státu i učitelů), které pomocí falešného patriotismu nahnaly celou mladou generaci na nesmyslná jatka.

Ukazuje, že vítězství i porážka ztrácejí ve špíně zákopů jakýkoliv smysl, záleží jen na přežití.

Symboly:

- **Kemmerichovy boty:** Symbolizují nejen absolutní praktičnost vojáků tváří v tvář smrti, ale především samotnou smrt, která neustále obchází celou skupinu. Kdo si pohodlné boty po padlém kamarádovi obuje, brzy také zemře.
- **Země / půda:** Symbolizuje pro vojáka jedinou jistotu a záchranu. Je to štít i matka, do které se voják ukrývá před deštěm kulek.
- **Uniforma:** Symbolizuje vymazání individuality a lidskosti; i z mírného pošťáka dokáže udělat krutého velitele.

Kompozice:

- **Počet kapitol a struktura díla:** Román je rozdělen do 12 nepojmenovaných kapitol. Děj se skládá ze střídání bojových, nesmírně krutých akcí a klidnějších chvil vojenského odpočinku, úvah či dovolené.
- **Kompoziční postupy:** Vyprávění je psáno převážně **chronologicky**, ale objevují se v něm i **retrospektivní postupy** (např. když Pavel ve chvílích klidu vzpomíná na své bezstarostné dětství, školu nebo útrapy na cvičišti s Himmelstossem).
- **Závěr:** Dílo má pesimistický a uzavřený konec (smrt hlavního hrdiny v den, kdy na frontě k žádným velkým bojům ani nedocházelo).

Vypravěč / lyrický subjekt:

- Téměř celý příběh vypráví samotný hlavní hrdina Pavel Bäumer v **ich-formě**, což dodává vyprávění nesmírnou deníkovou autentičnost a osobní rozměr.
- Pouze úplně na samém závěru (v posledních odstavcích po Pavlově nečekaném úmrtí) se vypravěč nečekaně mění. Vyprávění se přepne do neosobního, vševědoucího pozorovatele v **er-formě**, který pouze suše, cynicky a reportážně konstatuje, že Pavel padl v den, kdy zpráva velitelství psala, že „na západní frontě byl klid“.

Jazyk:

- **a) Útvary jazyka:**
  - Vypravěčské a reflexivní pasáže jsou psány spisovnou češtinou plnou lyrizovaných a filozofických úvah. V přímé řeči (v dialozích vojáků) je pak kladen důraz na nespisovnou mluvu, vojenský slang a hovorové výrazy (což přidává ději na autentičnosti).
- **b) Zabarvení a slovní zásoba:**
  - Text je velmi čtivý. Bohatě se zde objevují vulgarismy a černý, až krutý cynický humor vojáků, kterým se snaží zakrýt svůj strach.
- **c) Lexikální a syntaktické prostředky:**
  - Dílo se vyznačuje **naturalistickými popisy bojů**. Jsou zde detailně, až fyziologicky zobrazeny hrůzy války (utržené končetiny, plynové útoky, zápach krve a mrtvol na ostnatých drátech), což má čtenáře úmyslně šokovat.
  - Silně je využíván **kontrast** – syrové válečné scény plné zmaru se prudce střídají s klidnými lyrickými popisy krásné přírody či Pavlovými něžnými myšlenkami na matku.

Časoprostor:

- **Doba děje:** Období 1. světové války (zhruba od podzimu 1914 až do podzimu 1918, těsně před podpisem příměří).
- **Místo děje:** Západní fronta na pomezí Francie a Německa (zákopy, dělostřelecké krátery, polní lazarety) a úseky z Pavlovy dovolené v Německu (v zázemí).

Postavy a jejich charakteristika:

- **Pavel (Paul) Bäumer:** Hlavní hrdina a vypravěč příběhu (zosobnění samotného Remarqua). Mladý a citlivý gymnazista, který do války narukoval se svými spolužáky v pouhých osmnácti letech naivní a plný ideálů. Rád čte a píše básně. Válka ho však donutí rychle dospět, vytvořit si tlustý krunýř lhostejnosti a přizpůsobit se pudům zvířete, aby přežil. Svou lidskost si uchovává pouze ve vztahu ke svým kamarádům a k nemocné matce.

- **Stanislav Katczinsky (Kat):** Starší, velmi zkušený voják (čtyřicátník, v civilu švec) a neoficiální velitel jejich skupiny. Pro Pavla je obrovským vzorem a nejlepším přítelem. Je neuvěřitelně mazaný, pohotový a vynalézavý. Má tzv. šestý smysl a dokáže obstarat teplé jídlo či úkryt z ničeho i tam, kde jiní hladoví.
- **Albert Kropp:** Bývalý Pavlův spolužák a jeden z nejinteligentnějších chlapců ve skupině. Často filozofuje o tom, jak jsou války nesmyslné. Během bitvy je zraněn, přijde o nohu a v klášterním lazaretu vážně přemýšlí o sebevraždě.
- **Himmelstoss:** Namyšlený, malý, krutý a bezohledný desátník (před válkou obyčejný venkovský listonoš). Využívá moci uniformy a během výcviku si na nováčcích vymýšlí tu nejhorší nesmyslnou šikanu. Na frontě se ale při reálném útoku složí a projeví se jako absolutní zbabělec.
- **Kantorek:** Bývalý třídní profesor Pavla a jeho kamarádů. Je učebnicovým zosobněním falešné národní propagandy. Svými plamennými projevy a vlastenectvím nahnal celou svou třídu k dobrovolnému nástupu na smrt, ačkoliv on sám zpočátku pohodlně zůstal v zázemí.
- **Tjaden a Müller:** Pavlovi kamarádi ze třídy. Tjaden je obrovský jedlík a zapřisáhlý nepřítel Himmelstosse (přežije a vystupuje v knize **Cesta zpátky**). Müller je naopak velmi praktický, vláčí s sebou na frontu učebnice a po Kemmerichovi prakticky zdědí luxusní boty.
- **Kemmerich:** Spolužák, který zemře v nemocnici mezi prvními kvůli amputaci nohy. Smrt je u něj popsána naturalisticky a zcela nesterilně.
- **Detering:** Lakomý, ale mírumilovný sedlák. Válku nenávidí především proto, že musí sledovat trpět nevinná zvířata (koně). Nakonec ho stesk po domově dožene k dezerci. Je ale chycen vojenskou policií a s největší pravděpodobností popraven.

Stručný obsah díla:

Příběh sleduje osudy devatenáctiletého německého vojáka Pavla Bäumera a jeho bývalých spolužáků z gymnázia, kteří byli falešným patriotismem zfanatizováni učitelem k dobrovolnému nástupu do první světové války. Místo slávy však na západní frontě zažívají pouze nelidské utrpení, hlad, zmar, plynové útoky a kruté umírání. Jejich jedinou oporou se stává přátelství se zkušeným vojákem Katczinským. Pavel postupně ztrácí všechny své kamarády a při krátké dovolené doma navíc se zoufalstvím zjišťuje, že už kvůli svým válečným traumatům nezapadá do normální společnosti. Nakonec Pavel těsně před úplným koncem války přichází i o svého nejlepšího přítele Kata a naprosto rezignuje na život. Zbytečně umírá během klidného a tichého dne, kdy oficiální vojenské zprávy hlásí, že „na západní frontě byl klid“.

Podrobný děj:

Hlavním hrdinou je mladý student Pavel Bäumer. Pod nátlakem svého třídního profesora Kantorka se on a všichni jeho gymnaziální spolužáci (Kropp, Müller, Kemmerich, Leer a další) dobrovolně přihlásí na vojnu v domnění, že jdou bránit vlast. Počáteční romantické nadšení studentů však po nástupu do kasáren nesmírně rychle pomine. Během deseti týdnů výcviku je trápí nepolevující šikanování a kruté tresty ze strany jejich cvičitele, zakomplexovaného desátníka Himmelstosse. Teprve po odeslání na ostrou frontu chlapci zjišťují, co je opravdové peklo.

V reálných bojích zažívají neustálý ohlušující hluk dělostřelectva, krvavé plynové útoky, střelbu muže proti muži a nekonečné čekání v bahně s velkými krysami. Z chlapců se pod neustálým pudem sebezáchovy stávají zvířata. Největším vzorem a oporou celé roty je starší voják Stanislav Katczinsky (Kat), který dokáže i uprostřed ničeho obstarat vynikající jídlo a přežít to nejhorší. Navzdory veškeré snaze ale Pavlovi kamarádi (např. Kemmerich) začínají v obrovských bolestech umírat v polních lazaretech.

Když Pavel dostane propustku, odjíždí domů na dovolenou. Zjišťuje však, že už není schopen běžného života. Lidé v zázemí, včetně jeho vlastního otce, vůbec nechápou, jak to na frontě vypadá, chtějí slyšet hrdinské historky z hospody a slepě věří propagandě. Navíc se Pavel dozvídá, že jeho milovaná maminka má rakovinu. Pavel si uvědomuje, že jeho pravým „domovem“ se staly zákopy po boku spolubojovníků, a vrací se zpět.

Po návratu na bojiště se během hlídky ocitne v zemi nikoho ukrytý v dělostřeleckém kráteru. K němu do úkrytu spadne dezorientovaný francouzský voják a Pavel jej v záchvatu strachu instinktivně pobodá. Jak Francouz pomalu a v bolestech umírá, Pavla začne sžírat svědomí, snaží se mu pomoci a lituje ho. Z jeho dokladů zjistí, že to byl francouzský tiskař Gérard Duval, který měl doma manželku a dítě. Zde si Pavel naplno uvědomí absurditu války – zabíjí se s lidmi, se kterými by za normálních okolností mohl být přáteli, jen proto, že jim to někdo shora přikázal.

Při dalším útoku je Pavel zraněn společně s Kroppem. Spolu se léčí v katolické nemocnici, ale Kroppovi je kvůli infekci amputována noha. Pavel se po vyléčení vrací na frontu, kde následně probíhá opravdový masakr – jeden po druhém umírají jeho další spolužáci. Nejtěžší ranou je pro něj ale smrt Katczinského. Během bitvy je Kat střelen do holeně. Pavel se ho snaží zachránit a nese ho na zádech do obvaziště. V zápalu útěku si však nevšimne, že Kat dostal do hlavy

drobnou zbloudilou střepinu. Katczinsky umírá a Pavel definitivně ztrácí vůli k životu.

Na podzim roku 1918 (měsíc před koncem války) zůstává Pavel z celé původní třídy naživu jako poslední. Cítí se už jen jako prázdná skořápka, apatický a beznadějný. Vyprávění přechází do er-formy a stroze oznamuje naprostý paradox: Pavel padne tváří k zemi, s téměř klidným výrazem, během říjnového dne, který byl na celé frontě tak neobyčejně klidný, že se vojenské komuniké omezilo jen na jedinou větu: „Na západní frontě byl dnes klid.“

Přijetí díla a jeho vliv:

- Kniha vzbudila bezprostředně po svém vydání po celém světě obrovskou senzaci. Během prvního roku se prodalo milion výtisků a dílo bylo velmi brzy přeloženo do mnoha jazyků.
- Zatímco obyčejní lidé a veteráni Remarqua oslavovali za syrovou a pravdivou zpověď, po nástupu nacistů k moci v Německu v roce 1933 byla kniha zakázána. Nacisté dílo odsuzovali za dehonestaci a zesměšnění německého vojska.
- Román se stal nejslavnějším a nejdůležitějším protiválečným manifestem světové literatury a inspiroval obrovské množství dalších spisovatelů.
- Dílo se dočkalo několika velmi úspěšných filmových adaptací. První slavný americký film vznikl již v roce 1930 a získal ocenění Oscar, nejnovější adaptace Netflixu pak vyšla s ohromným ohlasem v roce 2022.

Vlastní názor:

Román **Na západní frontě klid** je nesmírně nadčasové, a bohužel v mnoha ohledech stále aktuální dílo. Nejsilnější na celé knize je pro mě kontrast mezi velkými plamennými slovy o vlastenectví od lidí z pohodlí domova a špinavou, krutou realitou chlapců umírajících v bolestech v bahně zákopů. Smrt hlavního hrdiny na samém konci v době úplného „klidu“ ve mně zanechala silný pocit marnosti a uvědomění si, jak levná je ve válce lidská existence.